

Zenon Grocholewski

Jan Paweł II - prawodawca

Palestra 48/11-12(551-552), 81-87

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN PAWEŁ II – PRAWODAWCA*

W ogromnym wachlarzu niezmiernie bogatej i wielowymiarowej aktywności apostołskiej Jana Pawła II prawo kanoniczne nie należy do tych czynników, które wysuwają się na pierwszy plan. Niemniej jednak warto zwrócić uwagę i na ten aspekt jego twórczości.

By wyczerpująco omówić ten temat, trzeba by uwzględnić wszystkie dokumenty normatywne aktualnego Następcy Piotra, jego coroczne przemówienia do Roty Rzymskiej oraz inne przemówienia do kanonistów, zwłaszcza do komisji, które przygotowywały wspomniane dokumenty, jak również te elementy jego bogatego nauczania, które w jakiś sposób łączą się z problematyką prawa kanonicznego (stanowią jego fundament teologiczny czy filozoficzny, lub w inny sposób pomagają we właściwej interpretacji norm tegoż prawa).

W obecnym artykule nie pretenduję jednak do takiego omówienia tematu, lecz jedynie pragnę podkreślić, że Jan Paweł II zapisze się złotymi literami w historii legislacji kościelnej jako pierwszy papież, który – oprócz innych dokumentów legislacyjnych – stał się autorem całego podstawowego ustawodawstwa Kościoła katolickiego, złożonego z „Kodeksu Prawa Kanonicznego” dotyczącego Kościoła łacińskiego (1983), „Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich” (1990) i Konstytucji Apostolskiej „Pastor bonus”, reformującej Kurię Rzymską (1988). Do tych trzech dokumentów, mających bardzo doniosłe znaczenie praktyczne dla życia i działalności całego Kościoła, zacieśniam ten artykuł.

Kodeks Prawa Kanonicznego (25 stycznia 1983)

Poprzedni Kodeks Prawa Kanonicznego został wydany w roku 1917. W r. 1959 papież Jan XXIII, podejmując decyzję zwołania Soboru Watykańskiego II, równocześnie wyraził wolę zreformowania wspomnianego Kodeksu, aby uczynić go nie-

---

* Jest to tekst opublikowany pod tytułem *Jan Paweł II a Prawo Kanoniczne w 20th Anniversary of the Pontificate of John Paul II – Księga pamiątkowa obchodów XX-lecia Pontyfikatu Ojca Świętego Jana Pawła II*, Society of the Friends of the John Paul II Foundation, Chicago 1998, s. 41–47. Publikacja w „Palestrze” za zgodą Autora.

jako narzędziem realizacji postanowień Soboru. Nic więc dziwnego, że zasadnicze prace Papieskiej Komisji do reformy Kodeksu Prawa Kanonicznego, utworzonej już w r. 1963, przypadły właśnie na okres posoborowy. Najpierw wypracowano zasady reformy. Zostały one przedyskutowane i zatwierdzone na pierwszym zebraniu ogólnym Synodu Biskupów w r. 1967. Do pracy nad reformą zostali zaangażowani nie tylko czołowi kanoniści, prawnicy, teologowie i eksperci z innych dziedzin, ale były także konsultowane wszystkie Konferencje Biskupów, zrzeszenia Wyższych Przełożonych Zakonnych, Dykasteria Kurii Rzymskiej i inne organy. Niejednokrotnie w tym czasie zabierał głos w tej dziedzinie Kardynał Metropolita Krakowski, Karol Wojtyła. Gdy potem został on Głową Widzialną całego Kościoła, poczuł szczególną odpowiedzialność za należyte przygotowanie Kodeksu. Żywo interesował się pracami wspomnianej Komisji. Gdy jej prace zbliżały się do końca, Jan Paweł II uzupełnił liczbę jej członków, by przy ostatecznym opracowaniu projektu odzwierciedlała jak najbardziej cały Episkopat.

Podczas sesji Komisji Plenarnej w ostatniej dekadzie października 1981 w głosowaniu uznano schemat przedyskutowany za godny przedstawienia Ojcu Świętemu. W tym czasie, dnia 22 października (rocznica inauguracji pontyfikatu) Jan Paweł II osobiście przewodniczył na jednym z posiedzeń (natomiast każdego dnia śledził prace Komisji przez Kardynała Sekretarza Stanu). Dnia zaś 29 października 1981 przyjął członków Komisji na specjalnej audiencji.

Następnie, po wprowadzeniu poprawek przegłosowanych podczas ostatniej sesji, po skoordynowaniu terminologii i wygładzeniu języka łacińskiego, ostateczny projekt Komisji został przekazany Ojcu Świętemu. Ponieważ Jan Paweł II nie specjalizował się w prawie kanonicznym, powszechnie sądzono, że uzna on projekt, opracowany z wielkim nakładem pracy, za wystarczająco dojrzały i podpisze go bez trudności. Było jednak inaczej. Ojciec Święty poprosił wówczas do współpracy ze sobą siedmiu specjalistów w prawie kanonicznym z różnych krajów i środowisk naukowych, wśród których znalazł się także niżej podpisany. Gdy po raz pierwszy nas wezwał, Ojciec Święty powiedział, że już sam dwa razy przeczytał projekt i że jeżeli ma wziąć odpowiedzialność za ten tak ważny dokument, to musi go najpierw solidnie przestudiować, prosząc, byśmy mu w tym pomogli. Byliśmy naprawdę zaskoczeni i zdumieni wobec takiego poczucia odpowiedzialności i osobistego zaangażowania. Nikt się chyba nie spodziewał, że Ojciec Święty zabierze się do studiowania Kodeksu. Odbyliśmy czternaście posiedzeń z Ojcem Świętym, po kilka godzin każda, dokonując pewnych zmian czy poprawek, a oprócz tego między sobą mieliśmy około pięćdziesiąt posiedzeń.

Po jednym z tych spotkań, na którym pojawiła się duża złożoność proponowanych norm prawnych oraz padły zdania krytyczne i kontrowersyjne, Ojciec Święty wziął mnie pod rękę i powiedział mi więcej tak: „Ja tego Kodeksu nie napisałem. Jest on owocem współpracy całego Kościoła: Biskupów, Uniwersytetów katolickich, kanonistów itd. Ja to muszę napisać w dekrecie promulgacyjnym”. Rzeczywiście, po raz pierwszy w historii ustawodawstwa Kościoła powszechnego, w dekrecie

Ojca Świętego promulgującym dokument legislacyjny czytamy: „Promulgując ten Kodeks, w pełni jesteśmy świadomi, że ten akt wywodzi się z naszej władzy i posiada *naturę prymatu*. Jednak również jesteśmy świadomi, że ten Kodeks [...] wyraża w sobie *kolegialną troskę* o Kościół wszystkich naszych braci w biskupstwie, co więcej [...] powinien być uważany za owoc kolegialnej współpracy, który powstał z wysiłku biegłych ludzi i instytucji, zebranego w jedno przez cały Kościół”¹. Jest godną podziwu ta piękna i ujmująca postawa Jana Pawła II.

Kodeks został promulgowany dnia 25 stycznia 1983 roku i wszedł w życie w pierwszą niedzielę adwentu, dnia 27 listopada tegoż roku.

Podczas Międzynarodowego Sympozjum Prawa Kanonicznego, odbytego w Watykanie z okazji 10-lecia Kodeksu i mającego na celu weryfikację i promocję Kodeksu w życiu i posłannictwie misyjnym Kościoła, Ojciec Święty między innymi powiedział, że gdy chodzi o nową Ewangelizację w perspektywie trzeciego Milennium chrześcijaństwa, „Prawo Kanoniczne, jako porządek prawny specyficzny i nieodzowny w strukturze kościelnej, skutecznie przyczyni się do życia i misji Kościoła w świecie, jeżeli wszyscy tworzący ten Kościół będą umieli go mądrze interpretować i wiernie zachowywać”². Wyraził także życzenie „bardziej rozpowszechnionego i dokładnego studium nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, które wciągnęłyby nie tylko ośrodki akademickie i czynnych kanonistów, ale stałoby się także konkretnym zaangażowaniem każdej społeczności kościelnej”³.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich (18 października 1990)

Opisany powyżej Kodeks Prawa Kanonicznego dotyczy katolików obrządku łacińskiego (około jednego miliarda wiernych). Oprócz nich do Kościoła katolickiego należą także wierni różnych obrządków wschodnich. Istnieje bowiem 21 Kościołów wschodnich, będących w pełnej łączności ze Stolicą Apostolską w Rzymie, zgrupowanych wokół pięciu głównych obrządków: aleksandryjskiego (Kościóły koptyjski i etiopski), antiocheńskiego (Kościóły syryjski, maronicki i malankaryjski), ormiańskiego (Kościół ormiański), chaldejskiego (Kościóły chaldejski i malabaryjski) i konstantynopolitańskiego czyli bizantyńskiego (Kościóły białoruski, bułgarski, grecki, italo-albański, melchicki, rumuński, ruteński, słowacki, ukraiński, węgierski, rosyjski, jugosłowiański i albański). Oblicza się, że łącznie wszystkich katolików obrządków wschodnich jest około 15 milionów (wiernych zaś obrządków wschodnich odłączonych od Kościoła katolickiego, zwanych prawosławnymi, jest ponad 150 milionów). Każdy z

¹ *Sacrae disciplinae leges*, 25 stycznia 1983, w AAS 75 (1983), pars II, s. X.

² *Allocutio ad eos qui conventui iure Ecclesiae, X expleto anno a Codice Iuris Canonici promulgato, interfuerunt*, 23 kwietnia 1993, w AAS 86 (1994) 244–248, n. 7.

³ *Tamże*, n. 4.

tych Kościołów ma własną bogatą tradycję liturgiczną, teologiczną, duchową i dyscyplinarną. Sobór Watykański II nie tylko podkreślił, że ta różnorodność w Kościele „nie przynosi szkody jego jedności, ale ją raczej uwydatnia”⁴, że wszystkie Kościoły, tak Wschodu jak i Zachodu, „posiadają jednakową godność i żaden z nich nie góruje nad innymi z racji obrządku; cieszą się tymi samymi prawami i poddane są tym samym obowiązkom”⁵, że „mają prawo i obowiązek rządzenia się wedle własnych osobnych przepisów, jako że zaleca je czcigodna starożytność oraz że bardziej odpowiadają obyczajom miejscowych wiernych i wydają się być przydatniejsze dla zabiegów o dobro dusz”⁶, ale też wyraził gorące pragnienie, by Kościoły wschodnie „kwitły i z nową siłą apostołską spełniały powierzone sobie zadania”⁷.

Przedtem nie było kodeksu prawa kanonicznego wspólnego dla wszystkich tych Kościołów. Niemniej jednak pracowano nad nim już od roku 1935, i w latach 1949–1957 zostały wydane pewne części takiego kodeksu: w roku 1949 prawo małżeńskie⁸, w 1950 prawo procesowe⁹, w 1952 prawo dotyczące zakonów, dóbr materialnych Kościoła oraz określenia terminów prawnych¹⁰, i w 1957 prawo dotyczące rytów wschodnich oraz osób¹¹. W perspektywie reformy soborowej zaniechano wydania następnych części. Toteż Kodeks Jana Pawła II jest pierwszym wspólnym kodeksem dla wszystkich Kościołów wschodnich.

W r. 1972 została utworzona Komisja do opracowania omawianego kodeksu, w której skład weszli przedstawiciele wszystkich wspomnianych 21 Kościołów Wschodnich, jak również inni specjaliści w tej materii. Schemat definitywny został przedstawiony Ojcu Świętemu w styczniu 1989.

Także i ten schemat Ojciec Święty sam solidnie przestudiował z pomocą kilku ekspertów¹², po czym promulgował omawiany Kodeks dnia 18 października 1990. Tydzień później, dnia 25 października 1990, podczas VIII Zebrania Ogólnego Synodu Biskupów Ojciec Święty dokonał uroczystej prezentacji tegoż Kodeksu. Z tej okazji między innymi wyraził pragnienie, by ten Kodeks „został dobrze przyjęty przez cały Kościół katolicki, tak przez Kościoły wschodnie [...] jak również przez cały episkopat Kościoła łacińskiego na całym świecie, i by był uważany jako należący do dziedzictwa dyscyplinarnego Kościoła powszechnego na równi z Kodeksem Prawa Kanonicznego”¹³, i podkreślił, że obydwa Kodeksy „mają być uważane jako

---

⁴ *Orientalium Ecclesiarum*, 2; zob. też *Lumen gentium*, 13c i 23d.

⁵ *Orientalium Ecclesiarum*, 3.

⁶ *Orientalium Ecclesiarum*, 5.

⁷ *Orientalium Ecclesiarum*, 1.

⁸ *Motu Proprio Crebrae allatae*, 22 lutego 1949, w AAS 41 (1949) 89–117.

⁹ *Motu Proprio Sollicitudinem Nostram*, 6 stycznia 1950, w AAS 42 (1950) 5–120.

¹⁰ *Motu Proprio Postquam Apostolicis*, 9 lutego 1952, w AAS 44 (1952) 65–150.

¹¹ *Motu Proprio Cleri sanctitati*, 11 czerwca 1957, w AAS 49 (1957) 433–600.

¹² Zob. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Praefatio, in AAS 82 (1990) 1060.

¹³ *Allocutio in aula Synodi episcoporum habita: de novo Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium*, 25 października 1990, w AAS 83 (1991) 486–493, n. 3.

szczególny wyraz przykazania miłości, które Pan Jezus zostawił nam na Ostatniej Wieczerzy i które Sobór Watykański II [...] potwierdził jako jedyne najwyższe prawo ludu mesjańskiego”¹⁴.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich wszedł w życie z dniem 1 października 1991, kiedy to w większości Kościołów wschodnich obchodzi się święto „Orędownictwa Najświętszej Maryi Panny”.

Omawiany Kodeks ma się między innymi przyczynić do zachowania bogatej spuścizny duchowej katolickich Kościołów wschodnich, a także do zjednoczenia chrześcijan, mając na uwadze, że Kościoły wschodnie odłączone od Kościoła katolickiego kierują się głównie tą samą spuścizną, zakorzenioną w świętych kanonach, wypracowanych na wschodzie w pierwszych wiekach Kościoła.

Reforma Kurii Rzymskiej (28 czerwca 1988)

Kuria Rzymska jest zespołem Dykasteriów i instytucji, które służą Papieżowi w wykonywaniu jego najwyższego urzędu pasterskiego dla dobra i w służbie Kościoła powszechnego i poszczególnych Kościołów lokalnych, w celu wzmocnienia jedności wiary i wspólnoty ludu Bożego oraz wspierania misji Kościoła w świecie. W tej perspektywie Kuria Rzymska działa w imieniu i autorytetem Ojca Świętego.

Pierwszej reformy Kurii Rzymskiej w duchu wskazań Soboru Watykańskiego II dokonał już papież Paweł VI Konstytucją Apostolską *Regimini Ecclesiae universae*, z 15 sierpnia 1967. Niemniej jednak, po kilku latach doświadczenia tenże Papież podjął decyzję dalszej reformy, którą rozpoczęto przygotowywać od roku 1974 i to z wielkim rozmachem konsultacji.

Nowa reforma została dokonana przez Jana Pawła II Konstytucją Apostolską *Pastor bonus*, z dnia 28 czerwca 1988, i weszła w życie z dniem 1 marca 1989.

Będąc jednym z członków nielicznej Komisji, która miała przygotować tekst ostateczny wspomnianego dokumentu, także i tutaj mogę powiedzieć z autopsji o osobistym zaangażowaniu Jana Pawła II w tę reformę. Kiedy po raz pierwszy Ojciec Święty wezwał członków tej Komisji do siebie, pod drzwiami niektórzy spostrzegli, że obecny Papież nigdy nie pracował w Kurii Rzymskiej i chyba nie bardzo orientuje się w tej pracy. Toteż było dla wszystkich wielkim zaskoczeniem, gdy Ojciec Święty podczas tego spotkania, połączonego z obiadem, chyba przez 40 minut (bez żadnej kartki) mówił nam, jak sobie wyobraża tę reformę. Wynikało z tego w sposób oczywisty, jak bardzo tę sprawę musiał już przedtem przemyśleć i przemodlić.

Dla należytego podkreślenia osobistego zaangażowania i wkładu Jana Pawła II w tę reformę, chciałbym zaznaczyć, że już wcześniej, oprócz reform o mniejszym znaczeniu, utworzył On pewne nowe organy Kurii Rzymskiej: w roku 1981 Papie-

¹⁴ Tamże, n. 5.

ską Radę dla Spraw Rodziny, w 1982 Papieską Radę dotyczącą Kultury i w 1985 Papieską Komisję (dziś zwaną Radą) dla Duszpasterstwa Pracowników Zdrowia.

Celem reformy Jana Pawła II było udoskonalenie Kurii Rzymskiej, by ona, z jednej strony, coraz bardziej odzwierciedlała wizję Kościoła, zakreśloną przez Sobór, i z drugiej strony odpowiadała coraz bardziej wymogom naszych czasów oraz została dostosowana do wspomnianych Kodeksów Prawa Kanonicznego.

Kuria Rzymska, zreformowana przez Jana Pawła II, obejmuje:

– *Sekretariat Stanu*, który bezpośrednio asystuje Ojcu Świętemu w spełnianiu jego codziennych spraw, koordynuje pracę całej Kurii i legatów papieskich oraz zajmuje się relacjami z władzami świeckimi.

– *Dziewięć Kongregacji* (organy rządzenia). Dotyczą one: Doktryny Wiary, Kościołów Wschodnich, Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Spraw Kanonizacyjnych, Biskupów, Ewangelizacji Narodów, Kleru, Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Edukacji Katolickiej.

– *Trzy Sądy*: Penitencjaria Apostolska, Najwyższy Sąd Sygnatury Apostolskiej i Rota Rzymska.

– *Dwanaście Rad* (o charakterze głównie promocyjnym). Odnoszą się one do: Laikatu, Jedności Chrześcijan, Rodziny, Sprawiedliwości i Pokoju, Działalności charytatywnej (zw. „*Cor unum*”), Duszpasterstwa Emigrantów i Turystów, Duszpasterstwa Pracowników Zdrowia, Interpretacji Tekstów Legislacyjnych, Dialogu między Religiami, Kultury¹⁵, Społecznego Przekazu.

– *Trzy Urzędy* (spełniające specyficzne funkcje wewnątrz Kurii Rzymskiej): Kamera Apostolska, Administracja Dóbr Stolicy Świętej oraz Prefektura Spraw Ekonomicznych Stolicy Świętej.

– *Różne Komisje*, które mają zasadniczo charakter czasowy, względnie podlegają lub są związane z jakimś Dykasterium, choć są też pewne Komisje stałe i niezależne.

– *Dwa inne organy*, odnoszące się do osoby Ojca Świętego: Prefektura Domu Papieskiego i Urząd Ceremonii Liturgicznych Ojca Świętego.

Dwie inne instytucje, tzn. Urząd Pracy Stolicy Apostolskiej oraz Rada Kardynałów do studiowania spraw organizacyjnych i ekonomicznych Stolicy Apostolskiej, dotyczą nie tylko Kurii Rzymskiej, lecz także innych organów znajdujących się w Państwie Watykańskim.

Istnieją też różne instytucje związane z *Kurią Rzymską*, jak np. Tajne Archiwum Watykańskie, Biblioteka Watykańska, Papieskie Akademie¹⁶, wśród których wyróżnia się Papieska Akademia Nauk, itd.

---

¹⁵ Konstytucja Apostolska *Pastor bonus* przewiduje, jako dwie różne Rady, „Papieską Radę Dialogu z Niewierzącymi” i „Papieską Radę Kultury”. Te dwie Rady zostały złączone w jedną przez Jana Pawła II 23 marca 1993, pod nazwą „Papieskiej Rady Kultury”: zob. *Motu Proprio Inde a Pontificatus*, w AAS 85 (1993) 549–552.

¹⁶ Chciałbym dodać, że Jan Paweł II utworzył w późniejszym czasie dwie nowe, bardzo ważne i aktualne, Akademie Papieskie: „Papieską Akademię Nauk Społecznych” (*Motu Proprio Socialium Scien-*

Obecny Następca Piotra niejednokrotnie zaznaczył, że Konstytucja Apostolska *Pastor bonus*, zawierając prawo dotyczące Kościoła powszechnego, stanowi uzupełnienie obu omówionych Kodeksów i ma być publikowana w wydaniach oficjalnych każdego z nich, że trzy przedstawione tutaj dokumenty ustawodawcze tworzą jedno *Corpus Iuris Canonici* Kościoła powszechnego¹⁷, czyli niejako trylogię całego podstawowego ustawodawstwa Kościoła katolickiego.

Zakończenie

Kończąc chciałbym uczynić jeszcze dwa spostrzeżenia:

– Mimo że Jan Paweł II nie jest z wykształcenia kanonistą, trudno nie podkreślić jego osobistego zaangażowania w powstanie przedstawionych trzech dokumentów legislacyjnych, nie tylko poprzez promulgację, ale też poprzez przestudiowanie i przetrwanie materiału opracowanego przy współpracy całego Kościoła, uczynić te dokumenty, jak to wynika z powyższego, naprawdę swoimi.

– W akcie promulgacyjnym każdego z przedstawionych trzech tekstów ustawodawczych Ojciec Święty odwołał się do Matki Bożej, Jej opiece zawierając realizację i owocność ustanowionego prawa. Można by niejako powiedzieć, że także na tych dokumentach wycisnął piętno swojego hasła „*Totus Tuus*”.

---

tiarum, 1 stycznia 1994, w AAS 86 [1994] 209–217), oraz „Papieską Akademię Życia” (*Motu Proprio Vitae mysterium*, 11 lutego 1994, w AAS 86 [1994] 385–393).

¹⁷ *Allocutio ad eos qui plenario coetui interfuerunt Pontificiae Commissionis Codicis Iuris Canonici Orientalis recognoscendo, coram admissos*, 12 listopada 1988, w AAS 81 (1989) 650–656, n. 4; *Allocutio in aula Synodi episcoporum habita: de novo Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium*, cyt. (przyp. 13), nn. 4–5 i 7; *Allocutio ad eos qui conventui de iure Ecclesiae, X expleto anno a Codice Iuris Canonici promulgato, interfuerunt*, cyt. (przyp. 2), n. 3.